

Den underkunniga

Fritänkaren

Nr. 93 Januari 2001

Nionde årgångens andra nummer.

Innehåll :

Fröjdefull jul	2
Shakespearedebatten, del 30: <i>Mark Twains Shakespearebiograf</i>	3
Glimtar av Sibelius	6
Filmer att minnas	9
Ahasverus, del 8 : <i>Boris Pasternak</i>	10
<i>Europa :</i>	
Magsårsflykten, del 18 : <i>Avslutning</i>	13
Konvalescensresan, del 13: <i>Till Rom</i>	15
Tokresan, del 7 : <i>Athen (forts.)</i>	17
<i>Indien :</i>	
Nya vägar i Indien, del 22: <i>Darjeeling (forts.)</i>	19
Den omöjliga resan till Leh, del 17: <i>Dharamsala (forts.)</i>	20
Kloster och kluster i Ladakh, del 4	21
Om Buddha, del 3: <i>Den tibetanska dödsvetenskapen</i>	23
Hårda bandage i Himalaya, del 2 : <i>Johannes uppenbarelse</i>	25
Kalender, december 2000	27
Eko, av <i>Staffan Svensson</i>	27

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer. Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)
Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.
Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.
Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)
Årsprenumeratión: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)
Tvåårsprenumeratión : 300 kr
Redaktionsslut för detta nummer : 31.12.2000
Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 99

Fritänkaren finns numera på Internet. Klicka på *Fritänkaren*.

Fröjdefull jul.

Det regnade ju så mycket före jul, närmare bestämt tre månader i sträck, så paraplyhandlarna hade gyllene tider och var de enda som var helt nöjda. Få saker är ju så lätta att förlora som ett paraply. Om det någonsin är överflöd på kvarglömda effekter så är det paraplyer. Men det finns många sätt att förlora ett paraply på. Endast en sak är säker: de blir aldrig stulna.

Kvarglömda paraplyer kan ha olika utseenden. När det inte bara regnar utan även blåser kan man råka ut för paraplyer med de mest pittoreska utseenden och kvarlämnade med flit, då regn och blåst är en dålig kombination för ett paraply. Ett uppspänt paraply har nämligen den egenheten, att det vill vända seglet efter vinden, och om vinden då är kraftig är det svårt att motverka detta. I själva verket blir det oundvikligt, och utan att man haft den minsta avsikt eller önskan i den riktningen står man plötsligt där med ett paraply som enligt naturens självklaraste lagar vänt sig efter vinden och vänt sig ut och in, och det är då omöjligt att få det vänt till rätta igen. Vanligen inträffar detta på en plats med mycket folk omkring, och alla mänskorna ser på dig och ditt aviga paraply och tycker det är gränslöst roligt medan du inte tycker att det är roligt alls. Ty vanligen denna dag av ösregn och stormblåst blir det bara stickor och strimlor kvar av paraplyet, och det är bara att lämna det kvar där på stället som ytterligare en kvarlämnad effekt - men av tämligen oattraktivt och oigenkännligt slag - och att skynda vidare i ösregnet utan skydd för stormen.

Men varen tröstade! Kvarglömda paraplyer finns överallt, och det räcker med att exempelvis gå in i en kyrka, så finner man sig vanligen åter välekiperad gratis genast.

Värre är det att förlora sina glasögon, vilket man alltid gör. Ett välunderrättat par beskriver situationen sålunda:

"Har ni också råkat ut för att ni saknar vissa saker och famlar efter dem i ständigt tjockare dimma i hopp om att råka stöta på era glasögon samt plånboken med alla era kreditkort? I den oändliga jakten på alla dessa förlagda nödvändigheter undrar man hur man förr i tiden någonsin hade tid för något annat."

Det är ett allmänt öde som dessvärre inte är ett ålderstecken utan som även drabbar unga, och det går ständigt allt längre ner i åldrarna. Problemet är, att när man förlorat sina glasögon har man inte längre tillräckliga ögon att söka dem med, ty exempelvis emaljögon fungerar inte på samma sätt. (I Norge är glasögon och emaljögon samma sak, så där är det ännu värre.) Man kan alltså inte skydda sig mot den ständigt återkommande förlusten av sina oumbärliga glasögon. Det är ohjälpligt. Det enda man kan göra är att ständigt skaffa sig ett oavlåtligt växande lager av reservglasögon. Då är man åtminstone garderad, och man kommer ständigt att finna, att hur många reservglasögon man än skaffar sig kommer de alltid att gå åt.

Men det värsta med julen är ändå julhandeln och julstressen, som ingen åskådliggjort bättre än Tove Jansson i Muminberättelsen "*Granen*". Ty även om man är fullständigt oskyldig som ett mumintroll rycks man ohjälpligt med i strömmen och blir hopplöst dess offer. Den allmänna hysterin är nämligen allestädes närvarande och drabbar alla.

De enda som trivs är tjuvarna, ty de har gyllene tider. Det är den enda tid på året då de kan vara i farten utan att det märks. Julhandeln är så lönsam, att svinnet försvinner i kaoset och röran.

Somliga tjuvar är dock listigare än andra. Sålunda tog en tjuv hand om min väska, som hängde på mitt cykelstyre inne på en folktom gård, medan jag hade ett ärende inne i en butik på gården under exakt 30 sekunder. Väskan innehöll bara ovärderliga dokument i form av privata brev och exklusiva tidskrifter jag hade tänkt läsa den dagen plus 8 exemplar av 'Fritänkaren' på väg att distribueras utom en gammal cykelpump. Allt var ovärderligt och oumbärligt men bara för mig, för det var fullständigt värdelöst

för den listige tjuv som snöt väskan. Sådana tjuvar kan man faktiskt bli så arg på så att man inte ens i jultid vill önska dem en god jul.

Skörden av årets julhandel blev därmed tre förlorade glasögon utom väskan samt ett sönderblåst paraply. Värre var det med Nasdaqbörsen i New York, som i år förlorade 50% av sitt mångmiljardvärde, och det var inte bara det löjliga presidentvalsfiaskots fel, som ju blev ett hån mot allt vad demokrati heter genom att det föråldrade valsystemets skeva mekanism ledde till att Bush blev buskispresident fastän Al Gore fått 500,000 fler röster, 400,000 fler än vad Kennedy fick i övervikt mot Nixon 1960. Och Högsta Domstolens ingripande för att hejda rösträkning i Florida, där tiotusentals hindrats från att rösta, blev ett hån mot allt vad rättvisa heter. Vi har tyvärr säkert bara sett början.

Och många har det minsann värre än amerikanska presidentkandidater och Nasdaqbörsförlorare: uteliggarna i år uppskattas till 1000 i Malmö, 2000 i Göteborg och 10,000 i Stockholm. I Göteborg finns Stadsmissionen och Frälsningsarmén som håller öppet hus för dem, men det behövs fler, och i Stockholm finns det ännu mindre.... Och detta är goda förhållanden, om man jämför med världens rikaste och mäktigaste stat USA, där de utslagna utgör "bara" en åttondel av hela befolkningen, alltså "bara" drygt 30 miljoner....

Man påminner sig den stackars Jeremias i Tröstlösa och hans eviga klagovisa:
"Det är inte ohyran som är olägenheten med lägenheten utan hyran."

- Julafton 2000.

Shakespearedebatten, del 30: *Mark Twains Shakespearebiografi.*

"Han föddes den 23 april 1564.

Av goda bondföräldrar som inte kunde läsa, inte kunde skriva och inte kunde teckna sina namn.

I Stratford, en liten by på vischan som på den tiden var tämligen lortig och ruffig och utan någon som helst kultur. Av de nitton viktiga män som gjorde att byn fungerade var tretton tvungna att rita sitt bomärke som signatur, ty de kunde inte skriva sina namn.

De första aderton åren av hans liv är fullständigt okända.

Den 27 november 1582 tog William Shakespeare ut lysning för att gifta sig med Anne Whateley.

Följande dag tog han ut lysning för att gifta sig med Anne Hathaway. Hon var åtta år äldre.

William Shakespeare gifte sig med Anne Hathaway. Plötsligt. Till följd av att äktenskapet endast motvilligt och på nåder fått tillåtelse att ingås meddelades offentligheten det bara en gång.

Inom sex månader föddes det första barnet.

Ungefär två okända år följde under vilka *absolut ingenting hände William Shakespeare*, så vitt man vet.

Sedan kom tvillingar - februari 1585.

Två okända år följde.

Sedan - 1587 - gör han ett tioårigt besök i London och lämnar familjen bakom sig.

Fem okända år följer. Under denna period *hände ingenting i hans liv*, så vitt någon vet.

Sedan - 1592 - blir han omnämnd som skådespelare.

Nästa år - 1593 - förekommer hans namn i en lista över skådespelare.

Nästa år - 1594 - spelade han teater han inför drottningen. En högst oviktig parentes: många okända personer gjorde det varje år under hennes fyrtiofemåriga regering. Och förblev okända.

Tre år följde fulla av aktivitet. Aktiviteten var skådespeleri.

Sedan - 1597 - köpte han New Place i Stratford.

Tretton eller fjorton mycket upptagna år följde, varunder han samlade mycket pengar och även rykte som skådespelare och teaterdirektör.

Under tiden hade hans namn i olika stavningsformer blivit förknippat med ett antal stora dramer och poem som dessas upphovsman.

En del av dessa kom både under denna tid och senare ut i piratupplagor men utan protester från hans sida.

Sedan - 1610-11 - återvände han till Stratford och drog sig tillbaka för gott och sysselsatte sig med att låna pengar, göra sig förtjänster på ränteaffärer, göra mark- och fastighetsaffärer, vägra återbetala en skuld på 41 shillings, som hans hustru ådragit sig under hans långa frånvaro; stämma gäldenärer för några shillings och kopparslantar, bli stämd för skulder på shillings och kopparslantar; och tjänstgöra som medhjälpare till en granne som försökte beröva byn rätten till en viss tomt, vilket han misslyckades med. Han levde så i sex år - till 1616 - under förgyllande av sin tillvaro med sådana ädla sporter.

Sedan gjorde han upp ett testamente, vars samtliga tre sidor han undertecknade med sitt namn - en noggrann affärsmans testamente. Han upptecknade därvid vartenda litet föremål han ägde i världen - fastigheter, tomter, svärd, silverskål, och så vidare - ända ner till sin nästbästa säng och sina möbler.

I detta fördelar han noga sina rikedomar bland sina familjemedlemmar utan att förbigå någon. Inte ens hans fru: denna fru som han såg sig tvungen att gifta sig med så plötsligt och som han lämnat ensam under så många år; denna fru som nödgats låna 41 shillings för att klara sig i hans frånvaro, vilka långivaren aldrig fick tillbaka från maken utan måste dö utan att ha fått tillbaka. Till och med denna fru var noggrant ihågkommen i hans testamente. Han gav henne sin nästbästa säng.

Och *ingenting annat*, inte ens en penny som bidrag till hennes änkedom.

Det var uppenbarligen en affärsmans testamente och ingen poets.

Det nämnde *inte en enda bok*.

Böcker var vid denna tid mycket värdefullare än svärd och silverskålar och sekundära sängar, och när någon döende lämnade efter sig en bok upptog den en viktig plats i hans testamente.

Testamentet omnämnde *inget skådespel, inget poem, inget oavslutat verk eller något enda fragment av något manuskript*.

Många diktare har dött fattiga, men denne är den ende i historien som dött *så* fattig; alla andra lämnade efter sig litterära kvarlevor. Även en bok. Kanske två.

Om Shakespeare hade haft hund - men vi behöver inte gå in på det: vi vet att han hade nämnt honom i testamentet. Om det hade varit en god hund hade Susanna fått den; om den varit av sämre slag hade hans fru kanske fått någon del i den. Jag önskar att han hade haft hund, så att vi hade fått se hur noggrant han hade delat upp den mellan sina familjemedlemmar på sitt noggranna affärsmannavis.

Han undertecknade sitt testamente på tre ställen.

Tidigare under sitt liv hade han underskrivit två officiella handlingar.

Dessa fem signaturer existerar fortfarande.

Det finns *inget annat exempel på hans skriftställeri i sinnevärlden*. Inte en rad.

Hade han fördomar mot skrivkonsten? Hans dotterdotter, som han älskade, var åtta år när han dog, men hon fick aldrig någon utbildning, han skänkte henne inga medel för sin utbildning fastän han dog rik, och i sitt mogna liv kunde hon inte skriva och inte skilja sin makes manuskript från någon annans - hon trodde de var Shakespeares.

När Shakespeare dog i Stratford *var det ingen händelse*. Det väckte inte någon större reaktion än när vilken gammal glömd skådespelare som helst gick bort. Ingen kom ner från London; ingen skrev någon klagodikt, inga lovprisningar, inga nationaltårar - bara tystnad, och ingenting mer. Som kontrast till vad som hände när Ben Jonson, Francis Bacon, Spenser och Raleigh och de andra bemärkta litteratörerna från Shakespeares tid gick bort! Ingen eulogiserande röst höjdes inför Avons bards bortgång; och till och med Ben Jonson väntade i sju år innan han höjde sin.

Så vitt någon vet finns det inget som helst belägg för att Shakespeare från Stratford-on-Avon någonsin skrev en enda pjäs.

Så vitt någon vet finns det inget belägg för att han någonsin i sitt liv skrev ett enda brev.

Så vitt någon vet, så mottog han bara ett enda brev under hela sitt liv.

Så vitt någon vet finns det belägg för att Shakespeare bara skrev en enda dikt under hela sitt liv. Denna dikt är autentisk. Den skrev han - ett odisputabelt faktum; han skrev hela dikten; han skrev den efter sitt eget huvud. Han befallde att det konstverket skulle inskrivas på hans grav, och han åtlyddes. Den står på hans grav än idag. Så lyder den:

För Jesu skull, min vän, låt bli
att gräva i det stoft jag ligger i:
Välsignad vare han som skonar dessa stenar,
och förbannad vare han som mina ben avlägsnar.

I ovanstående förteckning återfinns *alla kända fakta* om Shakespeares liv, hur mager den än är. Utom dessa data vet vi *absolut ingenting* om honom. Resten av hans formidabla historia, som kommit oss till del genom hans biografier, är helt uppbyggd på bara gissningar, teorier, spekulationer och förslag - ett Eiffeltorn av artificiell konstruktion som når himmelshögt från ett väldigt platt och mycket tunt fundament av betydelselösa fakta."

Denna lilla Shakespearebiografi av Mark Twain är ett psykologiskt mästerverk, ehuru inte helt rättvist. Den banala och torftiga dikten på Shakespeares grav kan inte ha skrivits av honom själv, och de båda namngivna damerna i hans ungdom, Anne Whateley och Anne Hathaway, är troligen samma person som fått olika stavningar, då ju folk i Stratford på den tiden inte stavade så bra. Men det intressanta är Mark Twains analys av testamentet. Detta testamente är ju faktiskt bevisligen av William Shakespeare själv - det kan inte bestridas, även om han bara dikterade det. Då samme William Shakespeare fått äran för världslitteraturens mest framstående dramaproduktion måste detta testamente vara av högsta litterära intresse, vilket Mark Twain till fullo har insett och gripit sig verket an med att belysa mot den bakgrunden. Och vad kommer han fram till? Hans logiskt ovedersägliga slutsats är att testamentet alltigenom är komponerat av en fullfjädrad affärsman med sinne enbart för trivialiteter. Och konsekvensen av detta är att denne småaktige affärsman omöjligt kan ha skrivit världslitteraturens mest framstående dramaproduktion.

Mark Twains inlägg har aldrig motsagts, och rent logiskt är det omöjligt att komma med invändningar mot det. Det är ett faktum att testamentet inte omnämner en enda bok och en enda pjäs eller dikt eller manuskript medan det desto ordentligare redogör för enbart timliga föremål utan något mänskligt värde.

Och även i sina övriga utvecklingar har Mark Twain helt rätt: inga andra fakta om Shakespeare är kända, och alla de historier om honom som nått en sen eftervärld uppfanns på 1700-talet utan grunder, som att han varit tjuvskytt som ung och därför nödgats lämna Stratford, att earlen av Southampton Henry Wriothesley skulle ha gett honom 1000 pund, att Shakespeare skulle ha spelat vålnaden i "Hamlet" och gjort den rollen bra, att han skulle ha blivit sjuk efter en fest med Ben Jonson på besök i Stratford

och därav avlidit, och alla andra spuriösa anekdoter. Inte en enda av alla de berättelser som Shakespearebiografer i allmänhet aldrig försummar att ta med har något belägg i verkligheten.

Och han tar även upp det mest misstänkliggörande av allt, ehuru bara som en bisak, nämligen, att ingen reagerade när Shakespeare dog. Ingen skrev något eftermäle, ingen nekrolog blev diktad, ingen var annat än *moltyst* inför Shakespeares död, som om alla mycket väl visste vilken knöl (behandlingen av hustrun Anne Hathaway) och opportunist han hade varit. Först efter sju år fick han sitt första eftermäle och det av Ben Jonson, som var känd för att skriva vad som helst och höja vem som helst till skyarna, bara han fick betalt för det.

Mark Twain bevisar ingenting, men hans framhållande av den uppenbara troligheten att William Shakespeare förvisso var en bra affärsman men ingen poet kan inte ignoreras. Hans testamente kan i själva verket betraktas som den enda svaga punkten i ett annars perfekt arrangemang av ett fuskförfattarskap. Om han inte hade gjort detta testamente hade hans legitimitet som upphovsman till alla dramerna kanske aldrig ifrågasatts, åtminstone inte av Mark Twain.

Denne var inte bara pojkboksförfattare utan även en framstående banbrytare inom deckargenren med sin "*Pudd'nhead Wilson*" ("*En droppe negerblod*"), där han belyser fingeravtrycks betydelse långt innan kriminologerna började befatta sig med sådant. Hans inlägg i debatten bör därmed tillmätas samma betydelse som om det hade avlagts av en Sherlock Holmes. Emellertid går inte Mark Twain längre än till att bara namnge en enda person som han tror att *inte* skrev Shakespeares dramer.

Vi har bett om en kommentar till Mark Twains synpunkter från vår Shakespeareförkämpe på Irland, John Bede, som har låtit svara följande:

"Mr Samuel Clemens hade en olycklig fördom mot allting brittiskt, vilken orättvisa partiskhet tydligast framgår i romanen "*En yankee vid kung Arthurs hov*", där det amerikanska framhävs på ett nästan omänskligt smaklöst sätt medan allt engelskt förlöjligas. Om Mr Clemens hade sådana fördomar mot England hade han det naturligtvis också mot Shakespeare, vilket hela hans inlägg kan ses som ett uttryck för.

Därmed medger jag dock att hans inlägg inte kan ignoreras, utan det bör i högsta grad tas i beaktande, liksom alla andra inlägg i saken, för att komma närmare lösningen på problemet vem som verkligen skrev Shakespeare. En sak som du aldrig fått fram i debatten, och som jag betraktar som varande av högsta vikt, är, att inte heller någon annan elisabetansk dramatikers verk med säkerhet kan bestämmas identiteten av. Av tradition tillskrives vissa verk Christopher Marlowe, Ben Jonson, Thomas Kyd och andra, men det finns inga som helst bevis för vem som var författare till vad av alla de minst 220 skådespel som skrevs under den elisabetanska eran i England."

I nästa nummer väntar vi ett nytt inlägg av Laila Roth.

Glimtar av Sibelius.

"Det fordom så yviga artisthåret är borta, och mustascherna har stympats av på amerikanskt manér. Härigenom framstår ansiktets fåror mer så att han ser äldre ut. Han är mycket nervös och otålig samt borrar ett par små skarpa ögon i den som vågar betrakta honom.

Det finns en egendomlig oregelbundenhet i detta ansikte. Man har svårt att avgöra vari det oregelbundna egentligen består; om det är munnen eller näsan som är skulden därtill. Kanske är det bara den nervösa munnen, vilken han kniper ihop på höger sida, som om han endast ville tala med halv mun och endast förråda hälften av vad han tänker. Och när han så spänner ögonen i den han talar med drar han ihop fem små korta tjocka rynkor mellan ögonbrynen.

Han har något våldsamt passionerat över sig och dessutom en nervositet som man omöjligt kan undgå att påverkas av. Detta är i korta drag den genialiska finska kompositörens yttre människa."

- Svenska Dagbladet, 14.3.1908.

"Titanen från de senare åren - massivt byggd, med kal hjässa, lik en förkroppsligad urkraft ur Kalevala - kan när lusten faller på excellera i farsartad komik och rabelaisk uppsluppenhet. Men som yngre gjorde Sibelius intryck av att aldrig ha skrattat i sitt liv och aldrig kunna göra det. Den mäktiga, rynkade pannan, de kalla, stålblå ögonen, munnens hårda streck var en vikings, som kände varken skrupler, vekhet eller humor av något slag.

En fångslände, skrämmande uppenbarelse, född ur mörk klippgrund och nordanskog, men ändå på något vis endast i halvt format jämfört med den nyckfulle gamle kolossen av idag."

- Arnold Bax, London 1909.

"Sibelius med alla sina mondäna och salongsmässiga påhitt, sin med förkärlek burna *evening dress* är ett slags finsk Byron i toner med en attityd av romantisk dandyism och bakom allt detta något atavistiskt östeuropeiskt zigenaraktigt. När han blottar sig är det, som reve han upp frackskjortans fina batist och läte blåbrokiga vildmanstatueringar lysa från sitt ludna bröst."

- Wilhelm Peterson-Berger, april 1915.

"I tekniskt avseende har han visserligen inte påverkat den samtida musikens utveckling lika mycket som exempelvis Richard Strauss, men den djupa originaliteten i hans manligt allvarliga konst lämnar långt bakom sig Strauss' geniala men tomt prunkande effekter."

- Elmer Diktonius 1916, kompositionselev, som kallade 4-e symfonin 'Barkbrödssymfonin'.

Sibelius hade dessa år haft sin period av total avhållsamhet från alkohol och cigarrer efter en tumör i halsen. Perioden varade i sju år, vilka såg hans svåraste verks tillblivelse: 4-e symfonin, stråkkvartetten "Voces Intimae", tondikten "Barden" och andra sådana svårsmälta verk. 1915 fann han att han kunde röka och dricka igen, och då kom 5-e symfonin, Andante Festivo, ytterligare två symfonier och Tapiola till, bland andra lättillgängligare mästerverk.

I april 1923 dirigerade han sista gången i Göteborg. Den första aftonens konsert var lyckosam och kommenterades med hänförelse av Julius Rabe, och det blev rundliga festavrundningar efteråt, vilkas grundlighet märktes dagen efter:

"Sibelius briljans utsattes för hårda påfrestningar. På eftermiddagen, när klockan närmade sig åtta, var han plötsligt försvunnen. Efter desperat letande fann man honom på en av stadens förnämsta restauranger, där han sköljde ner de sista ostronen med champagne, antagligen fantiserande om de sjögröna djup, vilkas tonande motsvarigheter han skulle trolla fram i Okeaniderna, inledningsnumret vid kvällens konsert.

Vid utsatt klockslag stod han på podiet oklanderlig i sin frack. Aino (hans fru) satt i salongen med bävande hjärta. Han höjde taktpinnen - berättade hon långt efteråt - och markerade inledningstakterna. Så slog han av och knackade i pulten - uppenbarligen föreställande sig att det var fråga om en repetition. Aino stelnade till av fasa. Men

Sibelius gav en ny insats och tog om stycket från början. "För mig lät allt som ett enda kaos - jag var som i dödsångest!"

Så upplevde Aino den konserten. Den 'fulltaliga och andäktiga' publiken tog den lilla incidenten som en naturlig sak. Det var inte helt ovanligt att en dirigent slog av efter inledningstakterna, till exempel för att ge musikerna tillfälle att justera instrumentens stämning.

De övriga numren förlöpte störningsfritt. Men när Sibelius efter avskedshyllningarna och det sedvanliga nachspielet i artistrummet äntligen trädde ut ur konserthuset omgiven av sina Göteborgsvänner verkade han frånvarande och dyster. Plötsligt famlade han med handen i överrockens barmficka, drog fram en whiskyplunta och slungade den ut för trapporna, så att den krossades i tusen bitar. Trots allt ändade aftonen i harmoni."

Krisen kom efter fullbordandet av den 7-e symfonin, våren 1924:

"Den spända stämningen höll i sig på Ainola. Han komponerade nätterna igenom och stimulerade sig med whisky. När Aino på morgonen kom ned från övre våningen fann hon honom ofta sittande vid matsalsbordet lutad över att partitur och med flaskan inom räckhåll. Hon tog flaskan ifrån honom, och han lät det ske utan att någonsin yttra ett ovänligt ord. Men ännu fyrtio år senare, då hon berättade om detta, bröt förtvivlan fram i hennes röst, och hennes kropp skakade av snyftningar. Detta, att vid tiden för sjunde symfonins tillblivelse bevittna hur han i skapandets rus likt Odin offrade sig själv till sig själv, blev henne slutligen övermäktigt. En morgon, när Sibelius satt och drack sitt kaffe i allsköns ro, stack Aino plötsligt en brevbiljett i hans hand och avlägsnade sig tyst. Han vecklade upp den och läste: hon tyckte att han var en fegling och odugling som flydde in i supandet; i fall han trodde att han med alkoholen som stimulans skulle kunna skapa några nya storverk misstog han sig grundligt; hon skulle inte en annan gång stå ut med att se och höra honom dirigera i berusat tillstånd såsom i Göteborg, och därför vägrade hon komma med honom till sjunde symfonins uruppförande i Stockholm.

Sibelius kommenterade aldrig med ett ord Ainos handbrev. Aino vidhöll sitt beslut. Hon följde aldrig mera med honom på en konsertresa, han reste ensam till Stockholm, Köpenhamn och Malmö, följande år reste han inte alls, och sin sista utlandskonsert gav han i Köpenhamn följande år (1926). Ej heller i Helsingfors gav han någonsin mer någon större konsert.

Tapiola komponerades i Italien våren 1926. Sedan följde 'åttonde symfonin', som han enligt dagbok och korrespondens arbetade på ända till 1943. 1932 var första satsen färdig och kopierades, och hela världen väntade på den nya symfonin, som aldrig kom.

1939 kom andra världskriget, och Stalin angrep Finland i avsikt att ockupera och införliva landet med Sovjetunionen. Vinterkriget innebar oväntade förluster för ryssarna, och Finland fick behålla sin självständighet men avträda Viborg, rikets andra stad, samt andra landskap. När det gick bra för tyskarna i kriget lockades Finland att ta revansch mot Stalin med tyskarnas hjälp. Detta väckte protester runtom i världen.

Sibelius hade en unik ställning som suverän musikalisk ambassadör för Finland. Hela världen lyssnade på Sibelius. Finlands regering bad då Sibelius att inför världen rättfärdiga Finlands krig mot Ryssland - det gällde främst att vinna Amerika för någon förståelse. Sibelius tog på sig uppgiften - och så kom Stalingrad.

Redan i första världskriget hade Sibelius upplevt vissa nackdelar med att vara Finlands krönte nationalkompositör, när han i inbördeskriget 1918 för sina ögon fick se hur hans landsmän förvandlades till mordiska djur som slaktade varandra.

1943 antecknar han i sin dagbok (12.9): "*Tragedin börjar.*"

Det är hans sista dagboksanteckningar, de är mycket sporadiska och noterar bara vad han grubblar över: kriget, Tysklands arierparagrafer, motsvarigheter i Finland, och symfonin, som han ännu arbetar på.

Någonstans omkring dessa dagar bränner han symfonin i den öppna eldstaden i matsalen. Aino "hade inte krafter att se på denna förödelse utan drog sig bort från rummet."

Efter slutet på andra världskriget, i augusti 1945, berättade Sibelius för Santeri Leva: "Min åttonde symfoni har redan länge varit färdig - färdig inom citationstecken - många gånger. Jag gick rentav så långt att jag kastade den på elden."

Detta är väl det enda man kan kritisera Sibelius för - att han lät självkritiken gå för långt. Först 1935 lät han efter 40 års grubbel de båda stora satserna i Lemminkäinensviten äntligen publiceras, och sin enda opera 'Jungfrun i tornet' lät han förbli outgiven. Vad hans överdrivna och självdestruktiva självkritik än berodde på - om det var alkoholen, Ainos spritförbud, hans ställning, kriget, hans otacksamma roll som ambassadör för Finland i Fortsättningskriget - så kommer ingen någonsin att kunna tro, att den åttonde symfonin förtjänade att brännas på bål.

(Uppgifterna ur Erik Tawaststjernas stora Sibeliusbiografi i fem delar om sammanlagt drygt 1500 sidor.)

Filmer att minnas.

För en gångs skull hade TV det goda omdömet att till julen åtminstone plocka fram några sevärd film ur arkivet. De främsta var naturligtvis musikfilmer. **Walt Disney**s sista film, som han själv kunde bestämma karaktären av, blev "*Mary Poppins*" med både Julie Andrews och Dick van Dyke i troligen sina livs bästa roller, men vad som främst gör denna film till en så enastående njutbar och minnesvärd produktion utan förmåga att åldras är den oslagbara musiken av bröderna **Sherman**. Walt Disney själv insåg musikens ovanliga förtjänster och tröttnade aldrig på att lyssna på den under sina sista år. Melodierna är så betagande charmiga och samtidigt så ombytliga med kvalificerat raffinerade arrangemang dessutom, att musiken är lika outslitlig som *Rodgers & Hammersteins* och *Jerome Kerns* bästa. Den kan kanske rentav mäta sig med odödlig klassisk musik.

Men filmen är inte bara musik utan även den mest charmfulla tänkbara historia. Det ligger så mycket vishet i den ytterst barnsliga historien om den perfekta barnjungfrun (*Julie Andrews*) som tar med barnen till fantasivärldar, hälsar på galna släktingar som skrattar sig upp i taket, umgås på behörigt avstånd med hjärtevännen Dick van Dyke i både en trottoarmålare, soters och gatumusikants alltid lika älskvärda gestalt, gör fullkomligt om den töntiga pappans-bankdirektörens liv till dess motsats och löser alla problem med fullkomligt självklar magi. Detta är det bästa Walt Disney någonsin lyckades med att förverkliga en idealisk fantasivärld, och filmens bästa avsnitt är alla animerade: när de hoppar in i trottoarmålningarna, gestaltningen av fågelmamman på St. Paulskatedralens trappa (filmens mest anmärkningsvärda scen), den fullständigt hisnande imponerande surrealistiska dansen med sotarna på taken, (ett virtuosnummer som direkt hämtat ur "*West Side Story*", där även Julie Andrews själv visar sig på styva linan som aldrig senare i någon film,) och den avancerat stilistiska driften med bankdirektörerna: en raffinerad satir över hela det kapitalistiska samhällets sjuka hjärtpunkt. Filmen är nästan 40 år gammal men har i sin unika förening av barnslig älskvärdhet och konstnärligt högt uppskruvat fantasi-förverkligande aldrig överträffats.

En annan stilistisk fullträff men av helt annat slag var "*Den engelske patienten*" med manus och regi av **Anthony Minghella** på en bok av **Michael Ondaatje**, engelsman med holländskt namn. Det intressantaste är att filmen faktiskt överträffar boken. Den svindlande melankoliska och romantiska berättelsen har givits en konsekvent återhållen regi utan den ringaste eftergift åt den överväldigande ständigt närvarande känslomhetens frestelser. Ett dylikt mästerverk har inte skådats sedan den ryska

"*Damen med hunden*" från 1959, och liksom i den filmen spelar musiken en utomordentligt viktig roll. Det är i själva verket bara musiken som ger luft åt de oförnekligt astronomiska men totalt dolda känslorna. Den engelske patienten själv sjunger genom hela filmen, fastän det aldrig hörs utom en enda gång; när sköterskan *Juliette Binoche* finner en flygel i klostret börjar hon flyhänt traktera den med Bach, och filmens temamusik crescenderar ständigt för att i slutscenerna nästan förläna outhärdlighet åt filmens svindlande tragiska innehåll. Har *Ralph Fiennes* över huvud taget gjort en ny roll efter denna hans mest förkrossande? Det är viktigt att notera att filmen är allt utom amerikansk fastän producerad av Amerika: den filmades helt och hållet i Italien och Tuniens öknar, och de flesta hantverkarna bakom jobbet var italienare.

En annan mestadels italiensk musikfilm är *Gerard Corbiaus* mästerverk "*Farinelli*", den ohyggliga sannsagan om hur ett musikaliskt underbarn offrades åt musiken av sin bror genom att denne genom svek överlät sin lillebror till att kastreras för att hans underbara röst skulle bevaras, så att den kunde utnyttjas för storebroderns kompositioner. Musik som korsfästelse, självplågeri eller monstros omänsklighet? Alla musikaliska värderingar ifrågasätts genom detta skarpa åskådliggörande av musikens villkor, där alla blir lidande - *Farinelli* själv har fått sitt liv förstört från början, *Händel* upphör helt med att komponera operor till följd av konkurrenskrisen med *Farinelli*, och brodern *Riccardo* bränner sin och broderns livsverk, sin opera "*Orfeo*" för att överge musiken och dra ut i kriget, sökande döden efter ett misslyckat självmordsförsök. Alla är offer för musiken, allt mänskligt offras och blir till tragik, och endast musiken själv består - men till vilket pris? Den outtalade frågan i filmen är outtalbar men desto mer oavvislig - var musiken verkligen värd priset?

Både *Riccardo* och *Sibelius* kom tydligen fram till att den inte var det, då de båda förstörde sina största verk. Men blir då saken verkligen bättre av att man dessutom utom allt annat även offerar själva musiken? Är inte det att gå till den motsatta ytterligheten, att i stället för att offra allt för musiken offra musiken - för vad då? Är inte det att ge upp, vilket är det sista man får göra?

Ahasverus, del 8 : Boris Pasternak.

Men den spanska inkquisitionen med alla dess omänskliga perversitetsöverdrifter, dess fanatism och förföljelsemani, dess systematiska människoutrotning riktad mot oliktankande, judar och individualister, var ingenting mot det gangstervälde av mördare som upprättades vid Rysslands ledning efter år 1917. Liksom *Cromwell* på sin tid blev *Lenin* föremålet för en helgonkult, idealisering och idolisering utan like, fastän den ene såväl som den andre egentligen ingenting annat var än en lika omänsklig tyrann och mördare som alla andra. Det enda som förde *Lenin* respektive *Cromwell* till makten var att folket hänfördes av nyhetens behag - livet stelnade i dess former och blev för tråkigt, först i England under *Charles I*, sedan i Frankrike under *Ludvig XVI* och sist i Ryssland under de sista tsarerna, och enbart för att de hade tråkigt vräkte folket sitt lands ordning över ända och fick i stället en ny som var sämre och vars enda förtjänst var att den var ny.

Lenin, denne uppkomling som egentligen aldrig visste vad han gjorde, följdes av *Stalin* som efter *Hitlers* föregångsexempel förvandlade kommunismen till universalterror. Systematiskt utrotades under *Stalins* tid alla oliktankande, alla självständigt tänkande individer, alla intellektuella, begåvningar och framtidslöften, och han skulle just till att genomföra en allmän judeutrotning han också när han lyckligtvis, alltför sent och efter alltför många framgångar och segrar till men för Ryssland, dess moral och framtid, dog. Men det fanns en annan intellektuell och självständigt tänkande rysk begåvning som han aldrig lyckades komma åt. En trotsade

honom på alltför hög moralisk nivå för att Stalin skulle kunna få någon makt över hans själ, och det var Boris Pasternak.

Jag överdriver inte när jag beskriver honom som sin tids främsta människa. Första gången jag såg hans fotografi i samband med romanen 'Doktor Zjivagos' oerhörda framgång slogs jag genast av hans kristallhederliga utseende. Han var den bästa människa som jag har träffat i modern tid. Uppmärksamt följde jag med alla de uppseendeväckande turerna i samband med nobelpriset som erbjöds honom och som han aldrig mottog, och när han slutligen på inrådan av sin fru sade nej tack till det föll mitt hjärta för honom. Han var den första författare som vågade säga nej tack till nobelpriset, och han gjorde det enbart av kärlek till sitt eget land. Hade han tagit emot det hade han för alltid utvisats från Ryssland, emedan den sovjetiska gangster- och mördarregimen vägrade att låta romanen bli tryckt i dess hemland. Men han offrade sig själv och sitt rykte för sitt land och valde att stanna kvar och dö med det trots dess totala moraliska och etiska bankrutt. Han var den siste ryssen som trodde på det eviga Ryssland och vågade säga det offentligt, och för det kunde ingen ryss med honom. Hans roman var sådan att den kunde bringa alla de mördade av huset Romanov och Herren Gud själv till att förlika sig med och förlåta den universella blods- och brottsorgie som ryska revolutionen var, ty han ensam vågade skildra den ryska revolutionens anstiftare som mänskliga människor. Men de som styrde Ryssland 1958 var icke mänskliga människor och förbjöd därför romanen, den bästa på det ryska språket efter "Brott och straff", "Bröderna Karamasov" och "Krig och fred", och ansåg sig av Pasternaks utmanande mänsklighet vara motiverade till att hänsynslöst trakassera och förfölja Pasternak, hans senare fru och dennas dotter och ännu längre.

Det var på våren 1960 som jag fick träffa Pasternak. Det var i det lilla samhället Peredelkino var han levde och verkade i sin lilla stuga med sin andra hustru och Laraförebilden Olga Ivinskaja och dennas dotter från ett tidigare äktenskap Irene, en förtjusande söt liten flicka. Denna fru Olga hade redan under Stalins tid suttit tre år i koncentrationsläger i Sibirien bara för att hon känt Boris Pasternak. Det såg jag på henne genast när jag första gången hälsade på henne, och samtidigt såg jag genast att både hon och hennes dotter på nytt en dag skulle komma att föras till koncentrationsläger i Sibirien bara för att de kände Pasternak.

Så fick jag hälsa på denne ärevärdige sensible man själv. Vilket ansikte! Samtidigt som det var urryskt och kanske ryskare än något annat ansikte var det som hämtat direkt från min barndoms hemtrakter: det lyste av tidlös uråldrig judisk profetvärdighet, som de gamla samariterna från Sikem och Efraims land från tider tusentals år före Kristi. Det var det ädlaste, vackraste och tidlösaste ansikte som jag har sett.

Jag böjde mig ner och kysste hans händer. De var bondskt kraftiga men samtidigt mjuka och påminde mycket om Leo Tolstojs. Han var rörd. Det stod en tolstojsk gloria omkring honom som dock var mera tilldragande än Tolstojs egen hade varit. Det var som om jag hade en ny Tolstoj framför mig men en luttrad och genom lidande förändligad och fullbordad Tolstoj. Jag fick den känslan att Pasternak var en sådan människa som Tolstoj hade eftersträvat att få bli själv. I Pasternak såg jag den gamle Tolstojs ideal förverkligat, och samtidigt så kunde jag inte låta bli att genomsyras av intrycket att denne man, denne vackre tidlöse sjuttioårige ungdomlige man var Ryssland, fårat och härjat av fyrtio års oerhörda lidanden men luttrat därigenom och levande fortfarande i vackrare gestalt än någonsin; denne man uttryckte genom hela sitt väsen att Ryssland gått igenom historiens värsta helvete men kommit helbrägd genom det och ut igen på andra sidan.

Han visste naturligtvis inte vem jag var, men jag tilltalade honom på hans barndoms språk, det gamla tsardömetts ålderdomliga ryska, och då sken han genast upp. Han förstod att jag var en ryss. Och jag började med att uttrycka för honom min gränslösa vördnad för att han hade valt att avstå från priset och stanna i Ryssland,

vilket han inte hade behövt göra. Jag sade min mening att jag ansåg detta vara hans livs ädlaste och minnesvärdaste handling. Han grät inför min uppriktighet.

Vi talade sedan på tu man hand hela eftermiddagen. Vi var inte så mycket inomhus, ty där var mikrofoner, och var vi vandrade i nejden kom vi flera gånger på skuggande spioner och övervakare krälände i dikena, buskarna och smygande bakom träden. Men han verkade helt oberörd av dem, som om de var vanliga skogsråttor.

Mest pratade vi om Ryssland, dess historia och dess framtid. Han arbetade som bäst på sitt sista verk, sin stora pjäs om år 1881, som aldrig har fått publiceras i originaltext. Han var gränslöst bekymrad över Rysslands öde.

"Endast de som kan förstå Gud kan förstå världens och nationernas öden, och deras plikt är därigenom att klargöra Guds mening med nationernas öden för människorna. Det var min uppgift med 'Doktor Zjivago': det är Rysslands tragedi i ett nötskal och dess enda hopp om räddning: den fria, självständiga, tänkande individen. Men i Ryssland har överheten aldrig ägnat den tänkande individen någon uppmärksamhet, utom möjligen martyren tsar Alexander II. Därför har Rysslands öde alltid varit förskräckligt. Det började med tsar Ivan IV den förskräcklige, denna den vidrigaste av alla historiens självhärskare, han, som vid tretton års ålder kastade sina fiender till hundarna, krönte sig till kejsare och skaffade sig ett harem vid sjuåttio, organiserade Rysslands första hemliga polis med enbart den uppgiften att utsätta samtliga ryssar för ständig terror och ständigt våld och likviderade hela staden Novgorod med sextio tusen människor under fem veckor med att först inhägnat hela staden som i ett koncentrationsläger och sedan systematiskt, som tyskarna med Warszawaghattot, bränna ned och förrinta hela staden med alla dess själar. Det var inte så konstigt att hans regering åtföljdes av årtionden av hungersnöd och pest och att hela Moskva plötsligt en dag genom en olyckshändelse brann ner. Han krönte sin omåttligt brottsliga bana med att mörda sin egen tronarvinge, liksom Peter den store mördade sin, liksom Konstantin den store mördade sin.

Så har det sedan alltid varit i Ryssland: när det har varit mäktigt och stort, som under Peter den store, Katarina II och Stalin, har det samtidigt frossat i övervåld och grymheter, sadism och masochism utan gränser och gjort sig självt odrägligt och förhatligt för sig själv, för hela världen och för historien. Dess enda sympatiska historiska skeden har varit den "stora oredans" period efter Boris Godunov fram till Mikael Romanov, då Ryssland dukade under för polacker och svenskar, och åren efter 1917, då Ryssland dukade under för revolutionen och tyskarna. Dessa två kritiska historiska skeden har varit Rysslands två enda perioder av inre frihet, uppbyggelse och moralisk upprustning. Alla de många storhetstiderna har enbart betytt deklinerings-, förtryck och fördärv, och värst blev denna den ryska odrägligheten och förtrycket genom Stalins seger över tyskarna 1945. Aldrig triumferade Ryssland mera, och aldrig nådde Ryssland en högre grad av förtryck och ofrihet och moralisk och etisk bankrutt. Kommunisterna har genom att stegra Rysslands makt till det yttersta mongoliserat och brutaliserat Ryssland till oigenkännlighet. Alla ryssar som hörde mig skulle säga att jag genom de orden drev en dolk i Rysslands rygg, men det är ingen dolk. Det är en kirurgkniv, som jag hanterar för att befria Ryssland från en livsfarlig tumör. Operationen är nödvändig. Jag är den enda som inser det och måste därför ensam ta ansvaret, och därför vågar jag säga det. Och jag vågar föra tanken längre. Just för att dessa två kaotiska perioder strax före 1613 och strax efter 1917 är de enda uppbyggliga i Rysslands historia är det varje rysk mans plikt att göra sitt för att leda Ryssland till nya liknande politiska fall. Den enda hälsosamma politiken för Rysslands del är total anarki, ty endast som maktlöst har Ryssland funnit sig självt och bevisat sig heligt. De största ögonblicken i Rysslands historia är när stora oredan gjorde polacker till herrar i Moskva, när Napoleon intog Moskva 1812, när det gamla Ryssland gick under och kapitulerade för tyskarna 1917 och när tyskarnas kanoner bombarderade Moskva och

Leningrad 1943. Måtte sådana ögonblick för Rysslands egen skull många gånger återkomma i framtiden!"

Så sade han på fullaste allvar, och det var glädje i hans underbara stämma, och jag tyckte mig förstå honom. Och jag kunde bara ge honom rätt. Men jag sade:

"Om någon utom jag nu har hört dig så tror jag knappast du får leva året ut."

Han såg på mig, och med ens var hans så underbart marmormjuka idealiskt utmejslade skimrande ansikte alldeles grått, men han vidhöll sitt fullaste förtroende för mig. Han visste att jag inte var någon av den ryska inkquisitionens spioner.

"Även om ingen utom du har hört mig," sade han, "så kommer de inte att låta mig leva många dagar till."

Hans stämma darrade en aning. Uppenbarligen visste han mera om sig själv och sitt öde än vad han lät påskina. Och med ens uttryckte hela hans anlete ett sådant gränslöst lidande att det kunde ha tillhört den korsfäste själv.

"Förstår du mig nu?" sade han och stannade. "Jag är en Hamlet, en Jeremias, en Kristus, som måste utbasunera sanningen till fördärv för hela min omvärld och mitt eget folk och rike, men jag får aldrig lyfta min hand emot det. Endast genom ordet får jag verka, ty endast genom ordet kan jag ha någon verkan. Andra skall anklaga mig för att jag inte försvarade mig mot inkquisitionens bödlar, för att jag inte knäckte dem med att överlämna mig åt Västerlandet, för att jag i feighet böjde mig för mina anklagare, kröp till korset, avstod från priset och för att jag offrade min familj, men endast som martyr kan mitt liv ha någon kraft. Aldrig skall jag visa mig så svag att jag säger ett enda ord till försvar för mig själv och sålunda möter hårt med hårt. Nej, låt det hårda skära i mig, låt dem svälta ihjäl mig, låt dem hjärntvätta och förinta mina närmaste. På så sätt skall min själ bevaras intakt, min personlighet segra, och hela deras våld och ignorans, ondska och vanvett vara helt utan effekt och bara förinta sig självt med tiden. Låt dem ta mitt liv. Låt dem offra och spärra in hela det heliga gamla Ryssland i sibiriska koncentrationsläger och på mentalsjukhus. Därigenom skall de bara lyckas göra processen kortare med sig själva. Ju ivrigare kommunisterna plågar ihjäl världen, desto snabbare skall de endast själva ruttna ihjäl inifrån."

Så talade denne store judiske ryss. Han måste ha sett på mig att jag även var judisk, men ändå hade vi inte kommit oss för att vidröra den detaljen. Och hur extremt judisk han än var tog han liksom Kristus frivilligt avstånd från judendomen och predikade assimilering, som den helt och hållet fria människa han var. Han var den friaste, vackraste och mest mänskliga människa jag har träffat efter 1945, och ändå levde han i världens minst fria, minst vackra och minst mänskliga samhälle.

Två månader senare var han död, och hans begravning blev en märkvärdig demonstration mot den sovjetiska omänskligheten med det ena offentliga försvarstalet för hans liv och gärning efter det andra, med tecken i skyn, med plötsligt i närheten majestätiskt dånande katedralklockor och med regn och åskväder som universell final. Hans seger hade börjat och slutar aldrig.

Ytterligare några månader senare dömdes och fördes hans andra hustru med dottern Irene i tåg till Sibirien. De var dömda till åtta års respektive tre års straffläger för deras mellanhavanden med Rysslands störste författare efter Dostojevskij och Tolstoj, den judiske skulptörsonen som som barn lekt i Leo Tolstojs hus, Shakespeare- och Goetheöversättaren och 'Doktor Zjivagos' skapare, poeten Boris Pasternak.

I nästa nummer : Ivan den förskräcklige.

Magsårsflykten, del 18 och definitiv avslutning.

Ändå hade resan varit underbar, och den var inte slut ännu. Färjan till Rödby från Puttgården var alldeles fullproppad, och ändå hade tåget varit nästan tomt. Trängseln

ombord slog alla rekord, och när tåget körde vidare var även detta fullproppat men bara av påskdanskar. Allt folket hade alltså varit påskdanskar som rest över till Puttgarden bara för att köpa taxfritt. Stämningen ombord och sedan på tåget var följaktligen den bästa tänkbara. En familj (med många barn) hade köpt lika många säckar fulla med öl som de hade samlat ihop barn att ta med sig. Detta är således fenomenet påskdanskar.

Vädret var dåligt. Våren hade inte kommit långt, och jag väntade mig när som helst att få se snö. Rent ekonomiskt var resan av nästan rekordartad succé: allt inklusive hade den bara kostat 6000 kronor (varav biljetten 4200), och bara biljetten till Göteborg återstod.

Höjdpunkterna hade varit Diana i Bulgarien, Nino i Palermo, Beatrice i Genua och släkten i Verona. Alla dessa hade tagit emot mig fullständigt utan reservationer och skött om mig som en anhörig. Inga misstämningar, ingen känsla av att störa eller inte vara välkommen, ingen inskränkning av friheten - allt var som det skall vara. Idealet är att man när som helst är redo att ta emot gäster och sedan skiljs från dem med samma enbart goda känslor som man hade vid välkommandet av dem. Hur länge de stannar borde helt komma an på enbart gästen. Det är inte roligt att hälsa på någon och inte känna sig välkommen, och gäster är alltid känsliga. Det finns ett gammalt svenskt talesätt: "Gästen har alltid rätt." På Sicilien går man ännu längre och säger, att gästen är helig. Så borde det vara överallt, och det är den enda rätta värdinställningen. Varje avsteg därifrån är ett steg ner.

Min hälsa var fullständigt återvunnen, och bara detta hade varit värt hela resan och hade ju varit resans principiella mening. Att resa är en sport och liksom alla sporter endast uppbygglig för utövaren.

I Helsingborg ställdes jag inför det definitiva nederlaget. Det gick inget tåg mer till Göteborg. Sista tåget hade gått. Jag var strandsatt i hemlandet utan möjlighet att ta mig hem efter en rundresa i krigets Europa.

Det hade varit ännu värre om jag tagit Berlintåget. Då hade jag funnit mig strandsatt i Malmö i stället efter klockan 22.

Det märkliga var, att Göteborg tycktes ha utplånats från kommunikationernas karta, som om staden inte längre fanns och inte längre var av någon betydelse. Det går ju heller inte kvällståg till Ronneby, Strömstad, Bornholm eller Lycksele. I den kategorin hade Göteborg hamnat. Natttåget till och från Oslo stannade inte längre i Göteborg klockan 3, som det alltid brukade göra. Det gick ett tåg ännu från Helsingborg till Halmstad men inte längre, och ingen visste om det sedan fortsatte någon buss vidare norrut i det okända därifrån.

Och ingenting fungerade i Helsingborgs centralstation. Biljettkontoret var stängt fastän det ännu skulle gå och komma tåg hela kvällen, alla informationsbyråer var stängda, och det var mest bara fyllon och tvivelaktiga original som förekom på stationen. Av en nattvakt fick jag slutligen veta, att det skulle gå en buss till Göteborg klockan 23.30 - efter tre timmar. Det hade jag att se fram emot. Den skulle nå Göteborg 02.30. Då hade jag sedan bara kvar att stappla mig igenom hela den döda staden med allt mitt bagage. 03.30 skulle jag vara hemma mera död än levande.

Under tiden tömdes Kosovo på alla dess invånare medan Milosevic låtsades fred och massakrerna fortsatte samtidigt.

Ju mindre vidare sagt om denna resa, desto bättre. Av alla mina 15 Inter Rail-resor i Europa under 10 år hade den varit den värsta.

Men den var ännu inte slut. Två märkliga slutparenteser infann sig.

På bussen till Göteborg 23.30 fanns fem passagerare, alla de andra unga flickor. Tre steg av i Halmstad. De andra två, jag och den sista flickan, följde med till Göteborg.

På Centralstation i Göteborg, när jag steg av bussen 02.30, låg det i min väg en utslängd damcykel utan lås. Någon hade lånat den och slängt den. Alltså slapp man gå

och bära sitt bagage hela vägen hem. Detta var en tacksam lindring, och man kom hem före tre med trots allt enbart goda känslor.

På min telefonsvarare fanns ett meddelande från Annie i Rom, en av de många jag sedan många år inte längre hittat på vägen. När jag ringde henne följande dag svarade hennes son, som gav mig ett nytt nummer.

När jag äntligen fick tala med Annie (för första gången på fem år) visade det sig, att jag under dessa fem år varken haft rätt adress eller telefonnummer till henne. Hon hade bara ringt mig för att undra varför jag aldrig mer hörde av mig. Ett mysterium klarades upp, och vi lovade ses i september.

Samma dag kom ett brev från Paolo i Rom, där han gav mig sin nya adress och telefon. Två viktiga pusselbitar hade åter fallit på plats åtminstone i god tid före nästa resa.

Slut.

Konvalescensresan, del 13 : Till Rom.

Jag råkade händelsevis komma till Verona samtidigt som världsmästerskapen i cykling bröt ut i denna stad. Under tre dagar skulle hela staden vara avstängd från trafik och belägrad av poliser och helikoptrar, som skulle bevaka cyklisternas framfart från hela världen. Det var illa nog redan under förberedelserna, men när loppet väl kom i gång var hela staden som under en ockupation: helikoptrarna surrade olycksbådande i luften från morgon till kväll, och cyklistmassorna längs den 18 kilometer långa banan runt hela staden konvojerades ständigt av en massiv arsenal av motorcykelpoliser och parader av bilar med reservcyklar och reservdäck på sina biltak. Det hela var som ett ganska absurt och överkligt science fiction-spektakel.

Tillsammans med Alberto bevakade vi cyklisternas framfart. Man fick stå vid ett skrank och trängas bland tusentals personer, som oavbrutet trampade en på tårna, och vänta i 30 minuter medan helikoptrarna i skyn närmade sig olycksbådande. Så kom alla de 150-tals cyklisterna vinande förbi alla på en gång i en hastighet av 50-80 kilometer i timmen. De var förbi på fem sekunder, och man fick knappt se dem. Alberto menade att det var bättre att se loppet i TV, som följde med hela banan. Att vänta i 30 minuter i en stökig folkmassa på en 5 sekunders hysterisk virvelvind av cyklister under 5 sekunder var ju ganska löjligt.

Ej endast professionella cyklister från hela världen infann sig. Man kunde även se gamla veteraner som dragit fram sina gamla tävlingscyklar och på sig hela utrustningen av hjälm och granna hårt åtsittande syntetiska kläder med blixtar och machosymboler, men dessa gubbar var ganska patetiska med sina punschmagar och härjade grånade ansikten, där de pustande och stönande insisterade på att få vara med och leka atletisk ungdom. Deras granna raketkläder och hypermoderna fantomcyklar rimmade illa med deras hängande fläskvalkar och stånkande pensionärshandikapp.

Alberto är fortfarande mycket ungdomlig med sina 57 år och är fortfarande en passionerad bergsklättrare. Vi talade mycket om sådant, och just i dessa dagar omkom kanske världens främsta alpinist, Alex Lowe, i en lavinolycka vid Shishabangma mellan Nepal och Tibet, den lägsta toppen i världen över 8000 meter, ett förfärligt förbjudande berg och den sista 8000-meterstoppen som bestogs.

Med Achille talade vi om helt andra saker. Han är ju ytterst insatt i religiösa frågor och en varm anhängare av samarbetsorganisationen mellan Italien och Israel. Han gjorde sin religiösa ståndpunkt mycket klar. För tre år sedan bad påven Israel om ursäkt för alla de förföljelser som den katolska kyrkan bedrivit mot hebréerna under 1500 år. Därmed hade påven tagit ett drastiskt steg mot en helt ny utveckling inom den katolska kyrkan, som eftersträvar en omfattande revidering av hela kristendomen. 80% av hela kyrkan med alla dess präster, munkar och nunnor hade genom påvens ursäkt

skandaliserats, men steget förblir avgörande och kan icke tas tillbaka. Achille menar att kyrkan genom kritisk granskning måste göra upp med sig själv, alla sina avarter, allt sitt geschäft och all sin övertro och vidskepelse, och han var helt överens med mig om att det var romarna och inte judarna som korsfäste Jesus. Vi var på helt samma bog när det gällde forskning och kristen kritik, vi kunde inte vara mera överens, och själva påven var i denna sak helt på vår sida.

Emellertid lutade det efter katastrofen i Venedig definitivt mot refrängen. Min fars kusin och hennes dotter var så oerhört hyggliga att de gav mig ett nytt litet förråd med pengar så att jag skulle klara slutet av resan. Detta gav mig möjlighet att trots allt satsa även på åtminstone Rom och Genua.

Sista kvällen i Verona rådgjorde jag med doktor Marisa. Hon tog mitt blodtryck, och det befanns vara på 100/150. Maximumet är inte för högt, men minimumet är det definitivt. För första gången någonsin hade jag snarare för högt blodtryck än för lågt.

Doktor Marisa tolkade saken som så, att jag pressar mig för hårt. Att minimumsiffran är för hög tyder på att jag aldrig saktar ner, aldrig slappnar av och aldrig kan ta det lugnt - jag befinner mig under konstant psykisk press hela tiden, och det är min egen natur som hela tiden pressar mig.

Nu hör det till saken också att hon undersökte mig efter Venedigkrisen, när även min yrsel så smått hade börjat göra sig påmind igen.

Emellertid for jag till Rom. Där tog Annie alldeles utomordentligt väl hand om mig, mötte mig vid tunnelbanans ändhållplats Laurentina och körde mig därifrån hem till sig klockan 7 på morgonen efter en mördande natt på tåget från Verona i en kupé med bara vilda marockaner.

Rom befanns vara för varmt. På dagen gjorde jag en tur in till staden, vandrade till kyrkan Sant'Andrea della Valle, "Tosca-kyrkan", (då första akten i Puccinis opera "Tosca" utspelar sig i denna magnifika kyrka med dess svindlande vackra rikt dekorerade katedraltak, en kyrka som även är intimt förknippad med kompositören *Carlo Gesualdo*, tonsättarfursten av Venosa som mördade sin fru med hennes älskare, då han och hans farbror lät bygga denna kyrka jämte San Carlo Borromeo på familjens initiativ i Rom,) besökte min gamle vän Giordano Bruno där han står staty i munkkåpa och med sin lärdom i handen på torget där han brändes på bål år 1600 för att han före Galilei hävdade att jorden rör sig runt solen och inte tvärtom; men tyvärr var det omöjligt att fotografera honom då hela Rom och särskilt detta torg Campo dei Fiori är helt avspärrat och intäckt i restaureringssvepningar och avspärrat av järnstaket inför det hysteriska firandet av år 2000 i hela Rom: hela Rom bereder sig krampaktigt på detta löjliga firande av ingenting annat än en artificiell tideräkning konstruerad mer än 500 år efter Jesu levnad, medan ju Jesus själv troligen levde från år 3 f.Kr. till år 30 efter Kristus - eller längre. Man vet ingenting om varken den ena eller den andra saken.

Hela Rom var som sagt inpackat i restaureringsskynken, ingenstans kunde man passera, och ingenting kunde man fotografera. Peterskyrkans fasadrestaurering börjar dock bli klar. Det fattas bara det vänstra hörnet.

Rom var annars lika tröttsamt som någonsin. Luften gick fortfarande inte att andas, och man fick snart en olidlig huvudvärk. Rom har för mig alltid inneburit sanslösa strapatser och så nu även denna gång, då det från Metrostationen Laurentina var omöjligt att på egen hand hitta hem till Annie, då Metrostationen inte fanns utsatt på kartan. Man fick fråga och leta sig fram och kom hem efter att ha vandrat omkring hela eftermiddagen.

Detta var helt i enlighet med resans karaktär. Jag börjar bli trött på gatloppsresor. Utpressningsgatloppet genom Rumänien och katastrofen i Venedig riskerade att göra denna till min sämsta resa någonsin. Vad är det för nöje med att resa om man hela tiden måste tänka på att vem som helst kan stjäla vad som helst av en när som helst, att arga utpressarkonduktörer lurar på varje tåg, att varje restauranginnehavare kommer att salta räkningen med tiotals chockerande extraprocent, och att man inte ens i ett

bombsäkert växlingskontor kan växla en ringa valuta utan att bli rånad på allt vad man äger på fräckaste tänkbara sätt? Resor som lektioner i paranoia roar ingen resenär och lär honom inte ens något nyttigt. Man får lära sig den hårda vägen att människan i gemen är den ondaste av alla tänkbara varelser, och vad är det för roligt med det? Då är det bättre att stanna hemma och åtminstone göra sig själv den nytta att arbeta.

(forts. i nästa nummer.)

Tokresan, del 7: Doktor Sandys miljöprogram.

Den elfte april, en tisdag, kom våren till Athen. Det hade varit blåsigt, kallt och mulet en längre tid och till och med regnat något, men nu bröt solen fram med full rulle och fick hela Athen att med ens glädjesprudla. Det var som gjort för en språngmarsch upp till Lykabettos, där kapellet högst upp för en gångs skull var öppet och lägrat av framför allt tyska turister: en enorm skolklass med den obligatoriska föredragshållaren till lärare, som predikade för de moltysta exemplariska tyska (österrikiska) studenterna non-stop. Jag stannade där uppe en bra stund, men när jag gick ner höll predikanten ännu på och satt alla studenterna i strikt oförändrade ställningar. Det är väl bara tyskar här i världen som lyssnar i givakt utan att avbryta ens för behövliga frågor.

I Monastirakis hade äntligen mitt älsklingsställe Pireus öppnat igen efter de kaotiska valomgångarna. För bara 400 drakmer får man en halvliter Retsina till maten, vilket är som sig bör, medan hela stadens mest ursprungliga original passerar revy. Allt händer i detta bilfria hörn av staden, och man kan sitta där hela dagen och vara bergsäker på den bästa tänkbara oupphörliga underhållning.

Doktor Sandy hade åldrats. Han hade tappat flera tänder, blivit mindre och även skrumpnat något, och han medgav själv att åldern gav honom accelererande besvär med tänderna. Likväl var han mera aktiv och livlig än någonsin, och hans aktuella engagemang var som vanligt ytterst genomgripande.

I vanlig ordning förhörde han sig noga om min hälsa, och jag gav den traditionella beskrivningen: jag hade varit hur dålig som helst så länge jag stannat hemma, och så fort jag hade lämnat Göteborg hade samtliga hälsoproblem med accelererande hastighet förskingrats. Han lyssnade uppmärksam och bad mig noga beskriva hemmasymptomen i kontrast mot utlandsvanorna. Som vanligt drog han sina mycket precisa slutsatser:

"Du sitter för mycket stilla. Du måste röra på dig mera. Gå i stället för att åka. Ingenting är nyttigare än fysisk ansträngning. Låt det ta den tid det tar. Det lönar sig alltid. Fysisk exercis har framför allt den överväldigande fördelen med sig att det tvingar en att slappna av. Ditt liv är fyllt av spänningar på grund av stress och stillasittande kroniskt arbete. Ingenting kan vara mera ohälsosamt. Du måste bryta den onda cirkeln av din arbetsnarkomani och prestationsångest. Annars kan du aldrig bli fullt frisk mera."

Sedan övergick vi till viktigare patienter. Han var som mest engagerad i grekisk miljövard. "Det gäller att få grekerna att fatta att de inte ska bränna ner sina skogar. Träd har en förunderlig förmåga att dra åt sig regnmoln. Om träden försvinner så försvinner även regnen. Därför är det klokaste man kan göra miljömässigt över hela världen att plantera träd. Det finns ingen större miljöfara för hela mänskligheten än skogarnas försvinnande."

Vi kom in på den globala miljöproblematiken, och som vanligt framställde han den rådande situationen i hela sin fullständigt sakliga omänsklighet. Jag kan inte återge det. Men han var läkare. Han hade inget annat val än att se realistiskt på saken.

"Om allt som behövde göras skulle göras och det genast skulle det inte vara några problem. Problemet är att ingen vill eller kan göra vad som behöver göras."

Naturligtvis frågade jag då vad det var som behövde göras.

"Naturens ordning måste återställas. Dess balans är rubbad. Det innebär livsfara för allt liv på jorden. Rovdriften på naturen måste upphöra. All avverkning i alla regnskogar måste upphöra. Värst är situationen just nu i Indonesien. Västvärlden måste avstå från konsumtionssamhällets överdrifter. Man måste inte duscha 4-5 gånger om dagen, man måste inte ha en massa parfym och smink, man måste inte ha mer än en dagstidning och veckotidning, man måste inte röka och droga sig, 90% av medicinindustrin är förfelad och mera skadlig än nyttig, varje enskild människa måste inte ha en egen bil, och så vidare. Skrota alla onödiga pretentioner, och hela världen skulle må mycket bättre.

Men det viktigaste och svåraste är att mänskligheten måste reduceras, helst halveras eller ännu mer. Vi har blivit för många för vårt eget och hela planetens bästa. Hälften av mänskligheten har inte ens tillgång till rent vatten. Naturen sköter kanske om detta problem själv, men det är ingalunda säkert. Malariaepidemins expansion, aidskrisens fortsatta utbredning, den nya tuberkuloskrisen, risken är att allt detta inte är tillräckligt.

Och storstäderna måste saneras. Därifrån utgår hela världens förgiftning. Om alla världens megastäder på över 10 miljoner invånare i ett slag skulle försvinna genom jordbävningar eller vulkanutbrott skulle vi göra stora framsteg genast. Men problemet är, att ingen vill åta sig ett så ytterst omänskligt men kanske ändå högst nödvändigt ansvar."

Han hade varit hela vintersäsongen i olika länder i Orienten och hyste en viss försiktig optimism beträffande Iran, ingen optimism alls beträffande Syrien och Palestinafrågan och stor skepticism beträffande Turkiet. "Kurderna fortsätter att vara förtryckta, och turkarna fortsätter att förtränga alla inrikespolitiska problem."

Men hans främsta orientaliska engagemang gällde islam. "Detta är världens osundaste och absurdaste religion. Den har reella planer på att överta världen, den smugglar metodiskt in muslimer i alla västländer och planerar muslimska kolonier där, den ägnar sig systematiskt åt samhällsomstörtande verksamhet i hela världen, den satte med berätt mod i gång med den nya Tjetjenienkrisen genom att spränga civila bostadskvarter i Moskva, överallt sträcker den sina underminerande tentakler, medan samtidigt hela denna världsreligion skulle kunna sprängas på ett ögonblick som en uppblåst ballong med en enda liten nål."

"Ämnar du göra det?" frågade jag naturligtvis.

"På lång sikt är det oundvikligt att så sker," sade han.

Han kom också in på Greklands sociologiska problem och berättade att för varje barn som föds i Grekland görs en abort. "Abort är så gott som fri i Grekland, och de gör det också utan att ha en aning om vilka dödliga sår det lämnar efter sig. Frivillig abort är inte bara mord utan också delvis självmord, men framför allt är det en kvinnlig outplånlig självbefläckelse. Vi vet ännu inte idag exakt vilka långtgående följder detta har på det kvinnliga psyket. Vi vet bara att följderna är mer än bara långtgående."

Han menade att fri abort var lika extremt oförnuftig som påvens absurda förbud mot varje form av familjeplanering genom barnbegränsning. Naturligtvis måste aborter få utföras när det är medicinskt angeläget, men det är skillnad mellan preventivmedel och abort.

"Men måste inte varje kvinna få ha rätten att avgöra själv?" frågade jag.

"Naturligtvis, men varje läkare måste också få ha rätten att neka. En kvinna är aldrig ensam om sin abort. Saken angår i regel minst två olika människors samveten, och dem har ingen påve någon rätt att blanda sig i och påverka."

Vi kom båda fram till att det var en svår fråga.

På natten fick jag och Edward en tredje reskamrat, en kines. Han visade sig vara besvärlig. Han förkastade Athen som världens smutsigaste stad och hävdade, att något sådant var en omöjlighet i Kina. På natten stängde han fönstret. Han ville inte ha frisk

luft och ville tydligen vakna upp på morgonen i ett rum av stinkande dunster. Som jag var den siste till sängs och kinesen redan sov frågade jag Edward om jag fick öppna fönstret en aning. Han förstod inte meningen med att det hade stängts. Det var ju vår nu.

Senare på natten vaknade kinesen och gick på toaletten. Sedan gick han och hämtade portieren. Edward hade brukat röka i sängen, men han sov nu. "Men här är det ingen som röker," sade portieren när han kom in. "Men fönstret är öppet! Se själv!" sade kinesen och var mycket upprörd.

"Kan ni inte stänga det?" frågade portieren.

"Naturligtvis kan jag stänga det, men jag har redan stängt det en gång."

Portieren förstod situationen fullkomligt, sade inte ett ord mer, stängde fönstret åt kinesen och gick.

Så vi fick sova med stängt fönster hela natten och vakna på morgonen i ett instängt rum av stinkande sura dunster.

Men på morgonen när jag satt nere i lobbyn med mitt morgonkaffe behövde jag en bok från vårt rum. När jag hämtade den var kinesen i badrummet. Då öppnade jag fönstret till maximum och försvann. Han skulle aldrig få veta vem som utfört attentatet mot hans innersta säkerhet med att trotsa honom och öppna det.

En halvtimme senare kom han ner rasande och lämnade hotellet med allt sitt bagage. Jag satt och skrev dessa aktuella sentenser utan att bevärdiga honom med en blick.

Man frågar sig: Om sådana människor inte tycker om Athen, varför kommer de hit då?

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 22.

Tillbaka i Darjeeling gällde det att slicka sina sår främst efter alla de nya kraftiga insektsbett man undfått i Shillong eller på vägen. I Darjeeling började det bli kallt och ruggigt. Vädret var tyvärr inte klart, och inte en enda av de två morgnar jag hade kvar i Darjeeling hade varit värd en utflykt till Tiger Hill i soluppgången.

Jag ville inte fortsätta bo i Shamrock på grund av saknaden av Joanna. I stället flyttade jag till Tower View på baksidan av staden, som var fullt av avsigkomna och förkylda turister. En engelsman hade helt tappat rösten, en engelska hade blivit förkyld för första gången i sitt liv när hon nu premiärbesökt Indien, och de flesta andra var också förkylda utom några amerikaner, som var griniga ändå på grund av vädret. Den ena var ett skolexempel. Han var en hundra procentig macho, duschade kallt varje morgon i Himalaya (vilket är snudd på minusgrader,) hade gått runt Annapurna utan jacka och frusit en aning och hade ingenting gott att säga om Indien. Han tyckte Afrika var bättre. Det som förfasade honom i Indien var den allestädes närvarande smutsigheten. Han hatade Delhi, Calcutta, Bombay och till och med Madras (Chennai) och hela Indien. För honom existerade inte dess historia och religion, dess kultur och utsökta estetik överallt. Han såg bara motsatsen. Han hade tyckt om Neo Hotel i Shillong, som var rent intill sterilitet, som jag därför ratade till förmån för det mera mänskliga Greenland.

Dessa griniga turister tråkade ut mig, så jag vederkvickte mig i stället hemma hos Sri Ram, som tog vänligare emot mig än någonsin. Han blir alltid uppriktigt glad åt att se mig, och det är ömsesidigt. Den här gången fick jag läsa hans gripande novell om den okända sociala sidan av Indien. Han hade i Darjeeling träffat en ovanligt trevlig och generös turist från Sverige, som var på väg till Benares. Sri Ram hade då glatt överraskad undslupit sig att det var hans hemstad, varpå svensken helt spontant bad

Sri Ram följa med på resan. Svensken erbjöd sig att stå för alla kostnader. Sri Ram var överväldigad då han knappt besökt sin hemstad sedan han lämnat den i ungdomen.

I översvallande generositet bjöd svensken på tågresa och flott hotell och middag och lunch och hela baletten, och Sri Ram levde som i en dröm, tills en polis stoppade honom och bad honom följa med till stationen. "Men jag har inget gjort," sade Sri Ram. Polisen svarade argt: "Håll käften och följ med!"

På stationen blev Sri Ram förhörd av polisen, som förgäves försökte sätta fast honom för något - vad som helst. Det framgick att polisen misstänkte Sri Ram för att utnyttja och lura en turist. Han sattes i häkte för vidare förhör, och svensken kunde ingenting göra.

När slutligen Sri Ram släpptes efter några dagar (efter svenskens avresa) kunde inte Sri Ram låta bli att ge polisen en släng med slev: "Ni har arresterat mig utan anledning bara för att jag umgicks med en europé. Ni berövade mig hans vänskap bara för att ni avundades den och inte trodde det var möjligt för hinduer att umgås med västerlänningar utom för att få pengar av dem. Men jag fick inte en paisa av min svenske vän, men ni berövade mig hans vänskap. Hur skall jag nu klara mig hem till Darjeeling?"

Då förlorade polisen kontrollen, blev rosenrasande, rusade upp och gav Sri Ram en handgriplig omgång. Polisen förblev ovänlig, och hans enda slutord var: "Ge dig iväg, håll käften, och gör som du blir tillsagd!" Troligen var denna polis mest arg på sig själv.

En kontrastbild mot det vänliga, mänskliga och avslappnade Darjeeling från det officiella Indien i dess heligaste stad Benares, en sannskyldig dokumentär i svart och vitt.

(forts. i nästa nummer.)

Den omöjliga resan till Leh, del 17 : Dharamsala.

Efter min 20 timmar långa bussresa från Srinagar till Dharamsala inklusive en natt på cellen i Jammu måste jag ha sett förfärlig ut när jag kom fram. Jag kände mig mera smutsig och snuskig än någonsin, som en riktig slusk. Likväl gjorde jag genast undan mina viktigaste ärenden i Dharamsala inklusive att se om Johannes råkade vara på Shangri La. Han satt där helt lugnt och väntade på mig. När jag visade mig fällde han resans replik:

"Du ser helt utbränd ut. Vad har hänt?"

När Johannes fällde dessa ord kände jag tårar i ögonen. Det var riktigt svårt att hejda dem.

Han ville naturligtvis först av allt höra om kriget, vad jag sett av det och mina upplevelser av det. Jag berättade allt om vad jag med egna ögon sett från Zoji La till Kargil och vad jag visste om situationen. Han bekräftade mina uppgifter:

"Redan i november annonserade talibanerna sina avsikter mot Kashmir. De skrädde inte orden när de uttryckte sina ambitioner att Kashmir skulle bli det första land utanför Afghanistan som skulle talibaniseras, det vill säga med våld göras muslimskt-fundamentalistiskt. Även där vill de förbjuda kvinnor att visa sig och män att vara utan skägg. De tycks tro att rätta ögonblicket är kommet nu för att sätta sina planer i verklighet. Och både Kina och USA stöder Pakistan mot Indien, och Pakistan stöder talibanerna."

Efter att ha orienterat sig i Kashmirs fall och mitt återföll han i sin första tanke och sade:

"Du ser för jävlig ut. Jag föreslår att du går och vilar dig och sedan tvättar dig rejält, så ses vi på nytt i kväll."

Det var förnuftigt. Jag var verkligen lika trött som jag såg ut, och om det var något jag längtade efter i all min sluskighet var det en varm dusch med tvål.

Allt pågick på en gång i Dharamsala. Det var verkligen högsäsong. Aldrig tidigare hade jag upplevat det så levande. Från mitt eget hotell Lhasa utgick en maratondemonstration i megafon, genom vilken det propagerades av amerikaner och tibetaner för en total bojkott av hela Kina.

Det mest påfallande i Dharamsala var den ymniga förekomsten av västerlänningar. Aldrig hade jag sett så mycket israeler utom i Israel, men egentligen var alla 'västerländska' nationer representerade. Majoriteten var dock de mest extrema tänkbara hippies av alla och de mest skiftande kategorier, med kannibalhår ner till knäna, skinnskallennor, häxor och pjasar och till och med en och annan som såg helt normal ut. "I detta sällskap kan vem som helst blanda sig och verka normal," menade Johannes. Vi hade aldrig tidigare kunnat tala så öppet på Shangri La som nu, som ständigt var fullsatt av besynnerliga typer. "Till och med du idag verkade i all din groteskhet som ren och fin i jämförelse med dessa fantasifoster," menade Johannes och drog på munnen.

Vi beslöt att följande dag gå upp till Triund för att avhandla vår viktigaste fråga: fallet Jesus och hans länk med buddhismen, om vädret skulle tillåta.

Men kvällen såg bra ut. Det hade ösregnat i två dagar, som om monsunen kommit en månad för tidigt, vilket var Ali Babas mening; men det var nog bara ett tillfälligt bergsregn, som dock omfattat hela Kashmir och alla berg i Himachal Pradesh.

"Var du verkligen i Ladakh?" var Johannes strängaste samvetsfråga. Jag kunde mycket väl förstå hans tvivel: "Skulle du ha hittat en indisk överste som riskerat att ta en journalist genom de brinnande stridslinjerna, där alla journalister var förbjudna, bara för att han ville uppleva några kloster i Ladakh, och sedan transporterat honom tillbaka igen genom hela kriget strax innan militanterna bröt igenom för att till och med hota Sonamarg, vilket måste ha hänt precis dagen efter att du lämnade området? Kan du verkligen ha haft en sådan tur?"

Jag kunde bara anföra villkoren och bevisen: inget skrivblock fick medföras och ingen kamera, och mitt enda fysiska bevis var min tillplattade Niveaburk, som överstens jeep kört över när i en stressituation jag tappat jackan på vägen. Niveaburken hade legat i fickan. Lyckligtvis hade inte mina glasögon i en annan ficka skadats.

"Och du halkade nästan av berget, och du fick ett klippblock på handen utan att den gick sönder. Ja, ja," sade Johannes, "jag börjar tro dig. Men du såg för jävlig ut när du kom. Jag har aldrig sett dig så utbränd förut."

Avslutning i nästa nummer.

Kloster och kluster i Ladakh, del 4.

Johannes tog mig på vandring upp mot kullarna norrut. Där fanns bland annat den mycket vackra japanska fredsstupan, en nästan exakt kopia av den i Darjeeling men uppförd 1985 sju år tidigare. Den är helt vit och dominerar med sin renhet och skönhet hela Leh. Vägen dit är inte lätt, då det är 613 trappsteg upp till toppen, men där uppe får man sin fulla belöning i form av utsikt och skönhet.

Utsikten från stuporna norr om Leh påminner mycket om den från Drepung nära Lhasa. Det finns sålunda många försvarliga grunder till att kalla Leh för "lilla Lhasa", om dock då "lilla Potala", alltså det fallfärdiga "slottet" i Leh, knappast kan tåla en jämförelse med det riktiga Potala.

Därifrån tog han mig med till Sankara Gompa Village, en förtjusande liten klosterby med den stupa som ligger längst bort från Leh. Den syns från Leh men i fjärran, och där

är man redan halvvägs upp mot Kardung La på drygt 5600 meter, som sägs vara det högsta vägpasset i världen. Dit ska vi så småningom med Nubradalen som mål där bakom.

Vi bjöds på smörte av glada bybor, som tydligen kände Johannes redan. Han talade hela tiden med mig om det massiva kinesiska problemet. "Vi har gjort allt för att få dem att förstå vad de har gjort. Vi har provat alla diplomatiska vägar för att få dem till någon minsta distans till deras vanvettiga, omänskliga och paranoidea politik, men för varje vår ansträngning har deras övergrepp bara blivit värre. Deras politik i Tibet, med att där underhålla en monstruös armé och hela tiden pumpa in kineser som staten betalar för och belönar, med omåttligt kostbara gruvprojekt och felande dammprojekt, är fullt jämförbar med nazisternas vansinniga judepolitik, när de under andra världskriget satsade oerhörda summor på förintelsläger och hellre använde sina tåg till att transportera judar till Auschwitz än till att skicka ovärderliga förnödenheter till östfronten. Vi har försökt få kineserna att resonera, vi har försökt få dem att fatta, men de helt enkelt vill inte. De är livrädda för att förlora sina storhetsvansinniga ofelbarhetsillusioner, deras paranoia tilltar lavinartat, och det räcker med att vilken kines som helst faller det minsta kritiska ord om regeringen eller partiet, så stämplas han för livet som landsförrädare, och det enda han har att emotse för resten av livet, om han får leva, är straffarbete eller fängelse på livstid, om han inte får turen att gå i exil. Vi har försökt allt och skall fortsätta försöka allt. Jag tror inte på doktor Suns radikala lösning, även om fler och fler kineser ser den som den enda möjligheten. Jag tror liksom Dalai Lama på en bättre lösning, som är fredlig. Det sägs att vi kristna och buddhister är alldeles för snälla intill menlöshet i vår undfallenhet, men jag tror att de största realisterna alltid finns bland de godas läger. Kommunisterna i Kina är inga realister, då de har vant sig vid att bara se vad de själva vill se."

Vår promenad tog tre timmar, och jag var uttröttad när vi kom tillbaka. Vi skildes vid "*Food Affair*", Lehs centrala kondisplats, och jag gick hem till mitt gästhus för att vila mina ben. Sedan gick jag ner till klostret Spituk, som Henk holländaren avrätt mig från att göra, då det var en mördande promenad. Men jag hade inget val, då det inte gick att hyra eller låna en cykel.

Klostret blev en upplevelse. Det är labyrintiskt, och det är lätt att gå vilse där, och det är omöjligt att utforska alla avdelningar. Det är från 1300-talet, och högst upp finns ett märkvärdigt kapell, som tydligen alla vallfärdar till. Man kommer in i en kolsvart mellanhall, där man inte ser någonting, och på sidan om är sedan det lilla kapellet, där den stora sevärdenheten är ett slags gudabeläte med många hemska armar och ett demoniskt vilddjurshuvud. Som ytterligare prydnad i kapellet förekommer många andra djävlar och lämpliga dödsfall. Det är bättre än Madame Tussauds "*Chamber of Horrors*".

Medan jag var där invaderades klostret av en hel bataljon indiska soldater. Alla sprang de upp i detta kapell och kastade sig på marken och prostroterade sig för detta makabra beläte, som om det kunde vara något heligt. Sedan ville de alla, en och en, fotograferas tillsammans med mig.

Chefen för denna bataljon mötte jag på vägen ner. Det visade sig vara min gamle vän från förra året, den indiske översten som åtog sig att ta mig genom krigslinjerna vid Dras och Kargil. Sammanträffandet var unikt och tacksamt för oss båda. Med innerligt allvar uttryckte han sin glädje över att den här gången finna mig säkert på rätt sida om fronten i Ladakh i fredstid.

Vi hade sedan ett långt samtal tillsammans. Han beskrev situationen i Jammu, Kashmir och Ladakh som till 80% fredlig. Det var fortfarande utgångsförbud i Leh mellan 8 och 5 på natten, och man visste att alla muslimer hamstrade vapen. Situationen var vulkanisk, och vad som helst kunde explodera när som helst. Det fanns fler militärer i Ladakh än ladakhis. Så spänd var situationen. Men han var mera intresserad av mitt privatliv.

Han förvånade sig över att jag som ungarl vid min ålder levde ett så pass fritt konstnärsliv som jag gjorde utan någon köttslig förbindelse, och han undrade hur jag klarade av det. Jag nämnde då för honom, att katoliker och buddhister hade en sak gemensamt, nämligen att båda religionerna utvecklade en andlig disciplin som gick ut på att styra sexualdriften och andra sådana energier in på koncentration och konstruktivt arbete i stället. Han sade då, att det var just det svaret han hade väntat sig av mig.

Vi skildes där och såg fram mot nästa tillfälle när ödets vägar skulle föra oss samman igen.

(I nästa nummer : *Thiksey, Shey, Stakna och Matho.*)

Om Buddha, del 3 : Den tibetanska dödsvetenskapen.

"Det mest populära sättet att se på döden är dualistiskt: dels har man den andliga synen, själsliga teorier inbäddade i teistiska trossystem, och å andra sidan har vi den moderna, nihilistiska materialismen.

Den förra inbegriper uppfattningen om själens odödlighet, antingen att denna hoppar från ett liv till ett annat genom oräkneliga födslar och återfödslar, eller från detta liv till en annan existens, antingen i paradiset salighet eller i helvetets eld.

Den senare förkastar alla spekulationer i vad som kan hända med "själen" efter att en person har dött, eftersom det inte finns någon uppfattning om själen inom den empiriska vetenskapens område. Den betraktas som något vetenskapligt överifierbart, därigenom kan frågan om dess existens inte avgöras med någon bestämd klarhet, och därför är det säkrare att tro att endast intet möter oss efter döden.

Salig obefintlighet - det låter lockande och mycket bättre än den känslomässigt jobbiga och fysiskt smärtsamma livsexistensen. Men varför fruktar då även de som omfattar den synen döden så mycket? Troligen emedan de i djupet av sina hjärtan tvivlar på denna absoluta intighet, för att inte tala om att det inte finns mycket till belägg för att denna nihilistiska uppfattning är korrekt.

Ingen har någonsin återvänt för att kunna berätta hur det var i tomma intet, medan faktum är, att de som haft nära-döden-upplevelser har vittnat om ett slags tillvaro liknande den religiösa eller själsliga synen på vad som kommer efter livet.

Det är svårt att tro att stora andar som vi känner, som medan de lever inspirerar och upplyser sin omgivning, en dag skulle bli till tomma intet, och att deras storhet inte skulle vara mer än ett antal atomer och molekyler i deras hjärnor som skulle slockna och ruttna med hela resten av deras fysiska existens.

Det är absurt att tro att vår moders unika personlighet och starka, kärleksfulla karaktär inte skulle vara mer än resultatet av en atomisk och molekylär sammanblandning i hennes hjärna, och att hennes medvetenhet bara skulle vara en tillfällighet genom de neutroner som löper i hennes centrala nervsystem. Om så vore fallet, varför är vi då varann så olika? Varför är varenda en av oss så fullständigt unik? Om medvetandet bara var en fråga om biologiska och fysiska mekanismer, varför är vi då inte alls lika tråkigt förutsägbara som japanska robotar?

Buddhismen, den tradition som omfattas av tibetanerna, förkastar båda de ytterligheter som representeras av de båda synerna angivna ovan. Ehuru den medger självmedvetenhetens fortsättning från liv till liv - emedan energi varken kan skapas eller förstöras - så förkastar den alla absoluta själsteorier - att en hel identitet skulle vara fixerad och statisk efter döden - genom sin kardinaldoktrin om självlösheten, eller själlösheten (*anatta*).

Emellertid förkastar den aldrig den relativa närvaron av ett levande jag, och i opposition till nihilisterna hävdar den den föränderliga, flytande själens kontinuitet från liv till liv. Under sin livstid utmanade Buddha uttryckligen sin tids nihilism som försökte reducera den relativa, konventionella, levande själen eller jaget eller identiteten

till en lös sammansättning av endast materia. Han insisterade på det relativa jagets realitet, sårbarhet, ansvar och utvecklingsmöjlighet.

Denna kontinuitetsprocess behandlas utförligt och raffinerat i *"Den tibetanska dödsboken"*, en av de viktigaste böcker som vår civilisation har alstrat. Skriven av den store mästaren Padma Sambhava är den en instruktionsbok för folk som ställs inför döden, inklusive deras släktingar och käraste, och har i århundraden varit mycket populär i Tibet. Den hör samman med en stor litteratur i Tibet som utförligt undersöker och behandlar dödsfenomenet. Titeln är en fri översättning av *"Bardo thos grol"*. *Bardo* betyder "mellanstadium", vilket refererar till hela processen från död till återfödelse. Tibetaner iakttagjer sex 'mellanstadier': stadiet mellan liv och död ("livet emellan"), mellan sömn och uppvaknande ("drömstadiet"), mellan vakenhet och trance ("trancestadiet"); samt tre mellanstadier under död-återfödelse-processen ("dödsögonblicket", "verkligheten" och "existerandet").

Orden *thos grol* betyder att denna boks upplysning "frigör" just genom att bli "lärd" och "förstådd", genom att den ger den person som står inför döden en så naturlig, klar och djup förståelse för fenomenet att saken sedan inte tar vidare reflektion eller kontemplation. Så en mer egentlig översättning av titeln vore ungefär *"Den stora boken om naturlig frigörelse genom förståelse av mellanexistensen"*.

Den tibetanska synen på döden och övergångsstadiet är varken mystisk eller magisk. Deras månglivsperspektiv är inte mer (eller mindre) något religiöst trossystem än vår moderna uppfattning om solsystemets ordning och hur det fungerar, eller om hur årstiderna hänger samman.

De betraktar det som en självklarhet och som vetenskapligt faktum att levande varelser existerar genom en lång räckvidd av liv, och att döden, mellanexistensen och återfödelseprocessen följer ett förutsägbart mönster. De har trovärdiga vittnesmål från upplysta resenärer som vid fullt medvetande gått igenom mellanstadierna, bevarat minnena därav och kunnat återge sina erfarenheter.

Tibetanerna omfattar rapporterna från sina *"psychonauter"* lika klart som vi omfattar vad våra astronauter har berättat om sina upplevelser på månen. Tibetanerna tror även att de flesta kan återuppliva minnen från tidigare existenser genom elementära meditationsövningar. Tibetanerna applicerar sin buddhistiska tro på ett praktiskt sätt, så att de använder sina existenser till att utbilda sig till att förstå världen och förbereda sig för döden och framtida liv genom att förbättra sina etiska handlingsmönster, känslomässiga vanor och sina kritiska insikter.

Trots sin till synes orealistiska "glada" attityd inför döden så värdesätter de och helgar de livet så till den häpnadsväckande grad, att de undviker att skada maskar om det går, eftersom "till och med maskar ju kan ha varit våra käraste i tidigare liv".

Tibetanerna är i allmänhet glada, livliga och energiska. De omhuldar friheten på alla nivåer och i alla sammanhang. De är i själva verket ytterst moderna i sina sinnen och hjärtan. De utnyttjar sina liv ekonomiskt och väl, tar till vara varje ögonblick och tar ut det högsta möjliga av livets värden, inte bara materiellt utan mest för sin egen personliga utveckling.

Genom denna överraskande sofistikerade uråldriga kunskap om döden och medvetandet i Mahayana-Buddhismen som de har kultiverat har de så mycket att lära sina mera "moderna" medmänniskor från västerlandet, vilkas uppfattning om framgång och lycka är så hårt markerade av den oroliga jakten på materiell framgång. En stor del av tibetanernas kulturs betagande och oförljka skönhet kommer från deras livliga medvetenhet om dödens ständiga närvaro och om den frihet som medvetandet och kunskapen därom inger."

(Rahayu Ratnaningsih, The Satori Foundation, ur "The Jakarta Post", 10 december 2000)

Kommentar. Artikeln förnekar alltså både personlig odödlighet i varje form (både i paradiset och helvetet och genom själavandring med bevarad identitet) och den materialistiska uppfattningen att allting är slut i och med döden. I stället medger den ett slags opersonlig odödlighet genom själavandring i en form som vi i dödlig form inte kan förstå. Detta är alltså ett slags kompromisslösning och någonting så ytterst buddhistiskt som åter en form av *den gyllene medelvägen*. Detta är minst sagt förnuftigt.

Hårda bandage i Himalaya, del 2 : Johannes uppenbarelse.

Aldrig tidigare hade bussen från Dharamsala till McLeod Ganj varit så proppfull. Det var mest unga munkar och nunnor, och de nästan klättrade på varandra för att få plats.

Vädret var idealiskt. Aldrig hade solen strålat så över McLeod Ganj, och det hade varit så i veckor redan, sade min värdinna. Det bådade gott för min vistelse.

Emellertid chockerades jag av Johannes uppenbarelse. Aldrig hade han sett så sliten och härjad ut. Plötsligt hade han åldrats nästan till oigenkännlighet.

"Du kommer hit samtidigt som Dalai Lama. Men du ser trött ut," sade han.

Det förklarade för mig den massiva folkrörelsen i McLeod Ganj. Dalai Lama hade samma dag kommit hem från sin senaste resa. Därför skulle alla upp till McLeod Ganj för att uppleva honom, och därför var allt liv och rörelse i hela staden. Samtidigt skulle Diwalifesten just börja.

Att jag såg trött ut berodde på att jag rest non-stop Stockholm-Moskva-Delhi-Dharamsala-McLeod Ganj under exakt två dygn utan någon säng eller riktig sömn på vägen. Men han såg värre ut. Han såg uppsliten och nästan färdig ut. Jag sade det till honom.

"Jag är ledsen att jag inte kunde möta upp dig här i augusti. Det var alla massakrerna och striderna i Kashmir. Tyvärr förblir jag ohjälpligt förankrad även i muslimernas problem. Därför är det en sådan lättnad att ta *time out* hos buddhister ibland. Det är rena semestern."

Han berättade om de ohyggliga problemen i den muslimska världen idag. Det var inte bara det eviga inbördeskriget i Kashmir och det ännu evigare inbördeskriget i Afghanistan, det var också de ständigt värre konflikterna i Öst-Turkestan och Tadzjikistan och bortom Centralasien mot väster den nya Palestinakonflikten och Iraks och Libyens nya krav på heliga krig.

"Det är populärt att jämföra palestiniernas situation med tibetanernas, men det är helt fel. De äger ingenting gemensamt. Palestinierna har aldrig någonsin haft ett eget land, de var alltid under turkar eller araber, de har ingen historia att stödja sina krav på, medan tibetanerna både har en lång och ärorik historia bakom sig och ett land som alltid varit deras och egentligen aldrig kinesernas. Kina har ingenting i Tibet att göra, medan Israel är judarnas naturliga hemland och alltid har varit det, och de har aldrig haft något annat. Araber och turkar och alla andra tänkbara folk, från greker och romare till kristna, var inkräktare och ockupanter av deras land, och de ockuperade aldrig någon annans.

Naturligtvis förstår jag palestinierna, och naturligtvis är det synd om dem. De har rätt att kasta stenar. Ingen kan i längden förväntas uppskatta att bli behandlade som ett andra rangens folk där de ändå lever och alltid har levat. Palestinierna började konflikten, men Israel bad om den, vare sig det var medvetet eller inte. Den gamle höken Ariel Sharon hade ingenting på Tempelberget att göra, som är arabernas heligaste område. Han visste att hans besök där skulle vara en utmaning. Han var fräck och odiplomatisk. I bästa fall var han för gammal för att riktigt veta vad han gjorde. Men Palestinierna inledde sitt våld först när han avlägsnat sig därifrån. Då började skjutandet och dödandet från deras sida, medan israelerna naturligtvis såg sig tvungna

att försvara sig. Ack, båda parterna skulle ha mycket att lära sig av Gandhis och Dalai Lamas icke-vålds-princip, den enda politik idag som inte kan misslyckas i längden.

Och så är våldet i gång igen i Israel, och båda sidorna passar på att i Guds namn odla sitt hat, sin brutalitet och sitt barbari igen. För vad är väl vrede om inte rent barbari och vanvett? Ingenting gott kan komma av detta. Båda sidorna är som anfrätta av samma sinnessjukdom och förblir galna då de menar sig ha rätt till att vara det i Guds namn. Det är nästan så att total ateism framstår som den enda vettiga lösningen.

Som tur är finns då buddhismen med sin gyllene medelväg, den enda förnuftiga religionen, som egentligen inte är någon religion utan bara en filosofi grundad på sunt förnuft. Men situationen för buddhismen är utomordentligt tragisk. För bara tusen år sedan var hela Indien inklusive Kashmir och ända upp till Afghanistan buddhistiskt. I alla dessa tre länder formligen utrotades buddhismen av hinduistisk och muslimsk fundamentalism, som om förnuftet skulle ha varit något skadligt och fanatism och vidskepelse något bättre. Du vet hur de muslimska militanterna i somras sköt ner tre buddhistiska munkar i Rangdum helt utan vett eller orsak. Så agerar muslimer helt impulsivt och nyckfullt utan att tänka sig för och drar sig aldrig för att ta till våld, och när de en gång börjat med våldet kan de inte sluta med det, ty islam berättigar och predikar våld. Det är den enda religion som gör det. Judendomen gjorde det också från början, men den har åtminstone vuxit ifrån det.

Så vad ska vi göra med islam? Det finns egentligen bara en sak att göra: att lägga ner hela den förbannade religionen. Dess enda nytta är dess mycket förnuftiga renlighetsföreskrifter och politiskt som anledning till subversiv verksamhet mot Kina. Om inte islam förenade uigurerna i Turkestan skulle de inte ha någon chans mot Kina. Som det är nu får de hela tiden mera stöd från Kazakhstan, Tadzjikistan, Afghanistan och andra muslimska grannländer inklusive Turkiet, och därmed har de ingen anledning att ge upp.

Så programmet är, att så fort kommunist-Kina har fallit, så gäller det att se till att islam faller som enbart skadlig världsreligion, vilket den kommer att göra lika säkert som att kommunist-Kina kommer att falla."

"Och du tänker åstadkomma det?"

"Jag är inte ensam. Det ligger i alla förnuftiga människors intresse."

Men han var trött och sliten, och han medgav att han när som helst kunde ta slut. "Om jag en dag försvinner någonstans i Kashmir, norra Pakistan, Tadzjikistan eller Turkestan, så förundra dig inte. Det vore det mest logiska slutet på min verksamhet, och det skulle inte spela någon roll om det var en kines eller en muslim som i misstag hade dödat mig."

Mot 5-tiden på kvällen uppstod det väldiga folksamlingar längs McLeod Ganjs huvudgata. Johannes förklarade för mig att Dalai Lama var i antågande. "Om du vill se honom har du chansen nu," sade han. Givetvis var jag intresserad.

Vi ställde oss vid sidan av gatan och väntade. Efter en halvtimme kom han. Först kom det en eskorterande militärjeep full med grannröda flaggor. Det var nästan löjligt. Det hade kunnat vara en kinesisk kommissariebil. Men i bilen bakom kom Dalai Lama själv sittande till höger i framsätet. Bilen var täckt och glasen antagligen skottsäkra, men man såg honom ändå tydligt i helfigur, och han gjorde ett ytterst sympatiskt och ödmjukt intryck, då han försökte hälsa alla på vägen. Det intryck han gav var nästan älskligt. Han kom direkt från en resa i Nordirland efter besök i Ungern, Slovakien och Tjeckien och verkade inte alls trött eller gammal. Dock kände man även hela Tibets tragedi genom honom, som han personligen mer än någon annan personifierar: en bottenlös sorg under en yta av intelligent filosofi och behärskad genom en ödmjukhet utan gränser, resultatet av vilket är den oemotståndliga älskligheten.

(forts. i nästa nummer.)

Kalender, januari 2001.

- 1 : Australien som statsbildning 100 år.
5 : Alfred Brendel 70 år.
- Robert Duvall 70 år.
9 : Susannah York 60 år.
- Joan Baez 60 år.
12 : Jack London 125 år.
14 : Faye Dunaway 60 år.
15 : Irland fyller 85 år.
- 30 år sedan Assuandammen invigdes.
17 : Moira Shearer 75 år.
21 : Placido Domingo 60 år.
22 : 100 år sedan drottning Victoria av England dog.
24 : Nastassja Kinski 40 år.
27 : 100 år sedan Giuseppe Verdi dog.
30 : Gene Hackman 70 år.
31 : 100 år sedan Anton Tjechovs "Måsen" hade premiär.

Eko, av Staffan Svensson.

- Föröken Er på jorden! lyder orden
Mänskan lyder orden - föröknar jorden

Du Gud!

Allsmäktig, stor och stark som själve Fan
och nära döden trött du bara sitter,
du som har gudat på sen allra första dan.

Plirande ögon ser på folk och kriter,
åkrar och fält och bönderna som klagar
att gubben mest är skrot som inget gitter.

Du hör hur barn med stora, svullna magar
slutar att jämra sig och sakta tynar bort.
Du ser hur män i uniform, de jagar:

De jagar ivrigt folk av sämre sort.
Vad gör de sen?...NEJ!...Det blir för mycket!
Ja, Gud, det liv du gav oss, det blev hårt.

Din värld var tänkt så fin, och främsta smycket
skulle din avbild bli, en skön juvel.
Men flydde du av feighet undan trycket?

Om du nu menat väl? Ja, det blev fel, fel, fel,
du räckte väl som gudom inte till.
Och skyll nu inte allt på mänskans del!

Är det av ånger som du tiger still
fast smärtorna de bränner gudahuden?
En högre himmel, är det dit du vill?

Den lösning som du åtrår är förbjuden
och trots all makt så finns det inga knep
i världen som kan ge dig, stackars guden,

det som du önskar mest av allt: ett rep....

- *Staffan Svensson, maj 2000.*

Fotnot. Utom Greenpeace och WWF och alla trädkramare växer det nu även upp en annan global miljörelse, nämligen trädplanterarna. Det har nämligen visat sig, att var det växer träd kommer det regn. Ökenutbredningen, ett av världens största problem, har världens enklaste lösning: att plantera träd.

Göteborg 31.12.2000